

Η ΕΛΛΑΔΑ ΣΕ ΜΟΝΙΜΗ ΚΡΙΣΗ

Πώς αποτρέπεται ένας
πόλεμος χωρίς να γίνει

Γεώργιος Παπασημάκης

Η Ελλάδα σε Μόνιμη Κρίση
Πώς αποτρέπεται ένας πόλεμος χωρίς να γίνει

Γεώργιος Παπασημάκης

Έκδοση: 2026
Μορφή: eBook (PDF)

© Γεώργιος Παπασημάκης
Όλα τα δικαιώματα διατηρούνται.

Σημείωμα Συγγραφέα

Το παρόν βιβλίο δεν γράφτηκε για να προβλέψει έναν πόλεμο, ούτε για να τον καλλιεργήσει.

Γράφτηκε για να εξηγήσει γιατί, παρά τη διαρκή ένταση, ο πόλεμος δεν είναι αναπόφευκτος.

Η Ελλάδα τα τελευταία χρόνια ζει σε μια κατάσταση μόνιμης κρίσης. Κρίσης που δεν εκδηλώνεται πάντα με γεγονότα, αλλά με προσδοκίες, φόβους, δηλώσεις, σενάρια και καθημερινή αβεβαιότητα. Μια κρίση που επανέρχεται κυκλικά, χωρίς να κορυφώνεται, αλλά και χωρίς να εξαφανίζεται.

Σκοπός αυτού του βιβλίου δεν είναι να τρομάξει τον αναγνώστη, αλλά να τον βοηθήσει να κατανοήσει. Να δει πίσω από τον θόρυβο της επικαιρότητας, πίσω από τα συνθήματα και τις υπερβολές, και να καταλάβει πώς λειτουργεί στην πράξη η αποτροπή, η ισορροπία ισχύος και η στρατηγική ψυχραιμία.

Η ανάλυση που ακολουθεί δεν απευθύνεται σε ειδικούς ούτε προϋποθέτει στρατιωτικές ή τεχνικές γνώσεις. Απευθύνεται στον πολίτη που θέλει να ξέρει, στον αναγνώστη που αναζητά εξηγήσεις αντί για κραυγές, και σε όσους πιστεύουν ότι η κατανόηση είναι η βάση της ασφάλειας.

Το βιβλίο αυτό δεν είναι υπέρ της σύγκρουσης, αλλά υπέρ της αποτροπής. Δεν είναι υπέρ της αδράνειας, αλλά υπέρ της σταθερότητας. Και δεν προσπαθεί να δώσει εύκολες απαντήσεις σε δύσκολα ερωτήματα, αλλά να θέσει τα ερωτήματα με ειλικρίνεια και ρεαλισμό.

Αν, κλείνοντάς το, ο αναγνώστης νιώσει λιγότερο φόβο και περισσότερη κατανόηση για το πώς και γιατί η Ελλάδα παραμένει όρθια μέσα σε μια ασταθή περιοχή, τότε ο σκοπός του βιβλίου έχει επιτευχθεί.

Γεώργιος Παπασημάκης

Εισαγωγή

Η Ελλάδα βρίσκεται εδώ και δεκαετίες σε μια ιδιόμορφη κατάσταση. Δεν βρίσκεται σε πόλεμο, αλλά ούτε και σε πραγματική ειρήνη. Ζει σε ένα περιβάλλον διαρκούς έντασης, όπου η πιθανότητα σύγκρουσης δεν είναι καθημερινή πραγματικότητα, αλλά ποτέ δεν παύει να υπάρχει ως ενδεχόμενο.

Αυτή η συνθήκη δεν είναι τυχαία. Δεν προκύπτει από συγκυριακά γεγονότα, ούτε από μεμονωμένες κρίσεις. Είναι το αποτέλεσμα γεωγραφίας, ιστορίας, στρατηγικών επιλογών και ισορροπιών ισχύος που διαμορφώνονται σε βάθος χρόνου. Η Ελλάδα βρίσκεται σε μια περιοχή όπου τα σύνορα, οι θάλασσες και οι συμμαχίες δεν είναι απλές γραμμές σε χάρτες, αλλά παράγοντες που επηρεάζουν άμεσα την ασφάλεια και τη σταθερότητα.

Στη δημόσια συζήτηση, η ένταση αυτή συχνά παρουσιάζεται με απλουστευτικό τρόπο. Άλλοτε διογκώνεται υπερβολικά, δημιουργώντας κλίμα φόβου και ανασφάλειας, και άλλοτε υποβαθμίζεται, σαν να πρόκειται για κάτι συνηθισμένο που δεν απαιτεί προσοχή. Και στις δύο περιπτώσεις, το αποτέλεσμα είναι το ίδιο: σύγχυση και αδυναμία κατανόησης του τι πραγματικά συμβαίνει.

Το παρόν βιβλίο επιχειρεί να κινηθεί μακριά από αυτά τα δύο άκρα. Δεν αντιμετωπίζει την ένταση ως προάγγελο αναπόφευκτου πολέμου, αλλά ούτε και ως ακίνδυνη ρητορική. Τη βλέπει ως αυτό που είναι: μια διαρκή στρατηγική κατάσταση, η οποία απαιτεί ψυχραιμία, γνώση και κατανόηση.

Η έννοια της αποτροπής βρίσκεται στο κέντρο αυτής της πραγματικότητας. Όχι ως θεωρητικό σχήμα, αλλά ως πρακτικός μηχανισμός που εξηγεί γιατί, παρά τις επαναλαμβανόμενες κρίσεις, η σύγκρουση αποφεύγεται. Η αποτροπή δεν σημαίνει απουσία έντασης. Σημαίνει διαχείρισή της με τρόπο που περιορίζει το κόστος και αποτρέπει την κλιμάκωση.

Στις σελίδες που ακολουθούν, η Ελλάδα δεν παρουσιάζεται ως παθητικός παρατηρητής, αλλά ως δρων υποκείμενο μέσα σε ένα σύνθετο περιβάλλον. Ούτε εξιδανικεύεται, ούτε υποτιμάται. Αναλύεται με ρεαλισμό, με στόχο να γίνει κατανοητό πώς και γιατί διατηρεί την ισορροπία της σε μια από τις πιο ασταθείς περιοχές της ευρύτερης γεωγραφίας της.

Η κατανόηση αυτής της πραγματικότητας δεν είναι πολυτέλεια. Είναι προϋπόθεση για νηφάλια σκέψη, υπεύθυνο δημόσιο διάλογο και ουσιαστική αίσθηση ασφάλειας. Και αυτός ακριβώς είναι ο σκοπός της εισαγωγής αυτής: να θέσει το πλαίσιο μέσα στο οποίο πρέπει να διαβαστεί το βιβλίο που ακολουθεί.

Κεφάλαιο 1

Γιατί η γεωγραφία καθορίζει τη μοίρα της Ελλάδας

Η γεωγραφία δεν είναι απλώς ένα σύνολο συντεταγμένων σε έναν χάρτη. Για ορισμένα κράτη αποτελεί ουδέτερο υπόβαθρο. Για την Ελλάδα, όμως, είναι καθοριστικός παράγοντας ύπαρξης, ασφάλειας και στρατηγικής συμπεριφοράς. Η θέση της χώρας στον χώρο δεν της επιτρέπει την πολυτέλεια της απομόνωσης ούτε της αδιαφορίας για τις εξελίξεις γύρω της.

Η Ελλάδα βρίσκεται στο σημείο όπου συναντώνται τρεις γεωγραφικοί και πολιτικοί κόσμοι: η Ευρώπη, η Ανατολική Μεσόγειος και η Μέση Ανατολή. Αυτό το πέρασμα πολιτισμών, εμπορίου και στρατηγικών συμφερόντων αποτέλεσε ιστορικά πλεονέκτημα, αλλά και μόνιμη πηγή κινδύνων. Δεν είναι τυχαίο ότι σχεδόν καμία περίοδος της ελληνικής ιστορίας δεν υπήρξε απολύτως ήρεμη.

Η θάλασσα, που για πολλά κράτη λειτουργεί ως φυσικό όριο και ασπίδα, για την Ελλάδα είναι ταυτόχρονα πεδίο επικοινωνίας και πεδίο τριβής. Το εκτεταμένο αρχιπέλαγος, οι εκατοντάδες νήσοι και η μεγάλη ακτογραμμή δημιουργούν μια γεωγραφία που απαιτεί συνεχή παρουσία και διαρκή εγρήγορση. Η ασφάλεια δεν μπορεί να εξασφαλιστεί από μία γραμμή άμυνας, αλλά διαχέεται σε ολόκληρο τον θαλάσσιο χώρο.

Αυτή η πολυδιάσπαση του χώρου καθιστά την Ελλάδα κράτος με ιδιαίτερες ανάγκες. Κάθε νησί, κάθε θαλάσσιο πέρασμα και κάθε αεροδιάδρομος αποκτούν στρατηγική σημασία. Η γεωγραφία δεν επιτρέπει απλουστευμένες λύσεις ούτε μονοδιάστατες προσεγγίσεις. Απαιτεί συνδυασμό διπλωματίας, αποτροπής και συμμαχιών.

Παράλληλα, η εγγύτητα με περιοχές χρόνιας αστάθειας επηρεάζει άμεσα το ελληνικό περιβάλλον ασφάλειας. Εξελίξεις που λαμβάνουν χώρα πέρα από τα άμεσα σύνορα μπορούν να έχουν συνέπειες στο εσωτερικό της χώρας, είτε μέσω μεταναστευτικών ροών, είτε μέσω ενεργειακών ανταγωνισμών, είτε μέσω ευρύτερων γεωπολιτικών ανακατατάξεων. Η Ελλάδα δεν έχει την επιλογή να παρακολουθεί από απόσταση.

Η γεωγραφία, ωστόσο, δεν είναι μόνο περιορισμός. Είναι και πλεονέκτημα, όταν γίνεται αντικείμενο σωστής διαχείρισης. Η θέση της Ελλάδας της επιτρέπει να λειτουργεί ως γέφυρα, ως κόμβος και ως παράγοντας σταθερότητας. Αυτό όμως δεν προκύπτει αυτόματα. Απαιτεί στρατηγική σκέψη, συνέπεια και μακροπρόθεσμο σχεδιασμό.

Σε αυτό το πλαίσιο, η έννοια της αποτροπής αποκτά ιδιαίτερη σημασία. Η Ελλάδα δεν επιδιώκει την κλιμάκωση, αλλά δεν μπορεί και να αγνοήσει τις πιέσεις που προκύπτουν από το γεωγραφικό της περιβάλλον. Η αποτροπή δεν είναι επιλογή

επιθετικότητας, αλλά αναγκαιότητα επιβίωσης σε έναν χώρο όπου τα περιθώρια παρερμηνειών είναι περιορισμένα.

Η κατανόηση της ελληνικής γεωγραφίας είναι, επομένως, το πρώτο βήμα για την κατανόηση της ελληνικής στρατηγικής συμπεριφοράς. Χωρίς αυτήν, κάθε συζήτηση για κρίσεις, εντάσεις ή ισορροπίες ισχύος παραμένει ελλιπής. Η γεωγραφία δεν εξηγεί τα πάντα, αλλά θέτει τα όρια μέσα στα οποία λαμβάνονται όλες οι κρίσιμες αποφάσεις.

Αυτό το κεφάλαιο δεν επιχειρεί να δώσει απαντήσεις σε όλα τα ερωτήματα. Θέτει, όμως, το θεμέλιο πάνω στο οποίο θα στηριχθεί η ανάλυση που ακολουθεί. Διότι πριν εξεταστούν προθέσεις, δηλώσεις ή κινήσεις, πρέπει να γίνει κατανοητό το πλαίσιο μέσα στο οποίο αυτές εκδηλώνονται. Και αυτό το πλαίσιο, για την Ελλάδα, ξεκινά πάντα από τη γεωγραφία.

Κεφάλαιο 2

Τι πραγματικά επιδιώκει η Τουρκία

Η κατανόηση της τουρκικής συμπεριφοράς αποτελεί ίσως το πιο παρεξηγημένο ζήτημα στον δημόσιο διάλογο στην Ελλάδα. Συχνά, η Τουρκία παρουσιάζεται είτε ως μόνιμος και απόλυτος επιτιθέμενος είτε, στον αντίποδα, ως ένας προβλέψιμος γείτονας που απλώς αντιδρά συγκυριακά. Και οι δύο αυτές προσεγγίσεις αποτυγχάνουν να εξηγήσουν τη σταθερότητα και τη συνέχεια της τουρκικής στρατηγικής.

Η Τουρκία δεν κινείται τυχαία. Οι εντάσεις, οι δηλώσεις, οι κρίσεις και οι ελεγχόμενες κλιμακώσεις εντάσσονται σε ένα μακροπρόθεσμο πλαίσιο επιδιώξεων, το οποίο παραμένει αξιοσημείωτα συνεπές ανεξαρτήτως κυβερνήσεων, προσώπων ή συγκυριών. Το βασικό ζητούμενο δεν είναι η άμεση σύγκρουση, αλλά η σταδιακή μεταβολή των ισορροπιών προς όφελός της.

Στον πυρήνα αυτής της στρατηγικής βρίσκεται η επιδίωξη αναγνώρισης ρόλου περιφερειακής δύναμης. Η Τουρκία δεν αρκείται στη θέση ενός απλού κράτους της περιοχής, αλλά επιδιώκει να λειτουργεί ως ρυθμιστής εξελίξεων, με λόγο και επιρροή σε πολλαπλά μέτωπα. Για να επιτευχθεί αυτό, απαιτείται συνεχής προβολή ισχύος και διαρκής αμφισβήτηση υφιστάμενων πλαισίων.

Η Ελλάδα, λόγω γεωγραφίας και ιστορίας, αποτελεί κεντρικό στοιχείο αυτής της εξίσωσης. Δεν είναι ο μοναδικός παράγοντας, αλλά είναι ο πιο σταθερός. Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις λειτουργούν ως πεδίο δοκιμής αντοχών, ορίων και αντιδράσεων. Κάθε κρίση, μικρή ή μεγάλη, επιτρέπει στην Τουρκία να μετρήσει αντιστάσεις, συμμαχίες και περιθώρια κινήσεων.

Αυτό δεν σημαίνει ότι η Τουρκία επιδιώκει άμεσα μια γενικευμένη σύγκρουση. Αντιθέτως, η πλήρης κλιμάκωση ενέχει κόστος που συχνά υπερβαίνει το πιθανό όφελος. Η προτίμηση στρέφεται σε ελεγχόμενες καταστάσεις έντασης, όπου το ρίσκο παραμένει υπολογίσιμο και οι αντιδράσεις προβλέψιμες. Η αβεβαιότητα λειτουργεί ως εργαλείο πίεσης, όχι ως αυτοσκοπός.

Σημαντικό ρόλο σε αυτή τη στρατηγική παίζει και το εσωτερικό ακροατήριο. Η προβολή ισχύος προς τα έξω ενισχύει την πολιτική νομιμοποίηση στο εσωτερικό. Ωστόσο, αυτό δεν σημαίνει ότι η εξωτερική πολιτική υπαγορεύεται αποκλειστικά από εσωτερικές ανάγκες. Αντιθέτως, οι εσωτερικές ανάγκες ενσωματώνονται σε έναν ήδη υπάρχοντα στρατηγικό σχεδιασμό.

Η Τουρκία αξιοποιεί επίσης τη ρευστότητα του διεθνούς περιβάλλοντος. Σε περιόδους παγκόσμιας αστάθειας, οι σαφείς γραμμές θολώνουν και τα περιθώρια πρωτοβουλιών διευρύνονται. Η επιδίωξη δεν είναι η ανατροπή του συστήματος, αλλά η εκμετάλλευση των κενών του. Σε αυτό το πλαίσιο, η πίεση προς την Ελλάδα λειτουργεί ως μέρος ενός ευρύτερου παζαριού ισχύος.

Για την Ελλάδα, η κατανόηση αυτής της λογικής είναι κρίσιμη. Η αντιμετώπιση της Τουρκίας ως απρόβλεπτου δρώντα οδηγεί σε υπερβολικές αντιδράσεις ή σε άσκοπο φόβο. Αντίθετα, η αναγνώρισή της ως ορθολογικού, αλλά φιλόδοξου δρώντα επιτρέπει πιο ψύχραιμες και αποτελεσματικές επιλογές.

Η τουρκική επιδίωξη δεν είναι η άμεση αναμέτρηση, αλλά η διαρκής διαπραγμάτευση από θέση πίεσης. Και σε αυτή τη διαπραγμάτευση, η αποτροπή παίζει καθοριστικό ρόλο. Όσο τα όρια είναι σαφή και το κόστος της υπέρβασής τους κατανοητό, η ένταση παραμένει διαχειρίσιμη. Όταν τα όρια θολώνουν, τότε αυξάνεται ο κίνδυνος παρερμηνειών.

Το κεφάλαιο αυτό δεν επιχειρεί να δαιμονοποιήσει, αλλά να εξηγήσει. Διότι μόνο μέσα από την κατανόηση των πραγματικών επιδιώξεων μπορεί να διαμορφωθεί στρατηγική που δεν βασίζεται στον φόβο ή στην ψευδαίσθηση, αλλά στον ρεαλισμό και στη γνώση.

Κεφάλαιο 3

Τι είναι αποτροπή στην πράξη (όχι στη θεωρία)

Η λέξη «αποτροπή» χρησιμοποιείται συχνά στον δημόσιο διάλογο, αλλά σπάνια εξηγείται με τρόπο που να γίνεται πραγματικά κατανοητός. Για πολλούς, ταυτίζεται με την έννοια της ισχύος ή με την ύπαρξη ισχυρών ενόπλων δυνάμεων. Στην πραγματικότητα, όμως, η αποτροπή δεν είναι ένα αντικείμενο ούτε ένα σύστημα. Είναι μια σχέση αντίληψης ανάμεσα σε δύο πλευρές.

Η αποτροπή λειτουργεί όταν ο αντίπαλος πιστεύει ότι το κόστος μιας επιθετικής ενέργειας θα είναι μεγαλύτερο από το πιθανό όφελος. Δεν απαιτείται να χρησιμοποιηθεί η ισχύς. Αρκεί να είναι πειστική η δυνατότητα χρήσης της. Σε αυτό το σημείο, η αποτροπή διαφέρει ουσιαστικά από την επίδειξη δύναμης. Δεν έχει στόχο να εντυπωσιάσει, αλλά να πείσει.

Στην πράξη, η αποτροπή δεν είναι στατική. Δεν επιτυγχάνεται μια φορά και διατηρείται αυτόματα. Απαιτεί συνεχή επιβεβαίωση, προσαρμογή και αξιοπιστία. Κάθε κρίση, κάθε ένταση και κάθε δημόσια αντίδραση λειτουργεί ως δοκιμασία του αποτρεπτικού πλαισίου. Αν οι αντιδράσεις είναι ασυνεπείς ή αντιφατικές, το μήνυμα θολώνει.

Για την Ελλάδα, η αποτροπή δεν μπορεί να βασίζεται αποκλειστικά στη στρατιωτική διάσταση. Η γεωγραφία, οι συμμαχίες και το διεθνές περιβάλλον επιβάλλουν έναν πολυεπίπεδο τρόπο σκέψης. Η στρατιωτική ισχύς είναι απαραίτητη, αλλά λειτουργεί αποτελεσματικά μόνο όταν εντάσσεται σε ένα ευρύτερο πλαίσιο πολιτικής και διπλωματικής συνοχής.

Ένα από τα συχνότερα λάθη στην κατανόηση της αποτροπής είναι η ταύτισή της με την ένταση. Η αύξηση της έντασης δεν ισοδυναμεί απαραίτητα με ισχυρότερη αποτροπή. Αντίθετα, η υπερβολική ρητορική μπορεί να περιορίσει τα περιθώρια ελιγμών και να αυξήσει τον κίνδυνο παρερμηνειών. Η αποτροπή λειτουργεί καλύτερα όταν είναι σαφής, αλλά όχι κραυγαλέα.

Σημαντικό ρόλο παίζει και η προβλεψιμότητα. Ένας δρών που αντιδρά με συνέπεια και λογική καθιστά ευκολότερη την εκτίμηση των ορίων του. Αντίθετα, η απρόβλεπτη συμπεριφορά μπορεί να εκληφθεί είτε ως αδυναμία είτε ως ανεξέλεγκτος παράγοντας, αυξάνοντας τον κίνδυνο λανθασμένων υπολογισμών.

Η αποτροπή, επομένως, δεν είναι ζήτημα μόνο μέσων, αλλά και συμπεριφοράς. Δεν αφορά μόνο το τι μπορεί να κάνει μια χώρα, αλλά και το πώς δείχνει ότι σκέφτεται. Οι

δηλώσεις, οι κινήσεις και ακόμη και η σιωπή αποτελούν στοιχεία του αποτρεπτικού μηνύματος.

Στο ελληνικό πλαίσιο, η αποτροπή αποκτά ιδιαίτερη σημασία λόγω της συχνότητας των κρίσεων χαμηλής έντασης. Αυτές οι κρίσεις δεν στοχεύουν στην άμεση σύγκρουση, αλλά στη σταδιακή φθορά της αντίληψης ισχύος. Η αποτελεσματική αποτροπή δεν αντιδρά υπερβολικά, αλλά ούτε αγνοεί τέτοιες κινήσεις. Διατηρεί την ισορροπία ανάμεσα στη σταθερότητα και την αποφασιστικότητα.

Η αποτροπή, τέλος, δεν είναι μηχανισμός φόβου, αλλά μηχανισμός σταθερότητας. Στόχος της δεν είναι να τρομοκρατήσει, αλλά να αποτρέψει την ανάγκη χρήσης βίας. Όταν λειτουργεί σωστά, περνά απαρατήρητη. Όταν αποτυγχάνει, γίνεται ορατή με τον πιο επώδυνο τρόπο.

Η κατανόηση αυτής της λογικής είναι κρίσιμη για την αξιολόγηση των ελληνικών επιλογών. Χωρίς αυτήν, κάθε κίνηση είτε υπερεκτιμάται είτε παρερμηνεύεται. Με αυτήν, όμως, γίνεται σαφές γιατί η αποτροπή αποτελεί τον βασικό άξονα της ελληνικής στρατηγικής σε ένα περιβάλλον μόνιμης έντασης.

Κεφάλαιο 4

Γιατί οι κρίσεις στο Αιγαίο δεν κλιμακώνονται

Οι κρίσεις στο Αιγαίο εμφανίζονται με εντυπωσιακή κανονικότητα. Δηλώσεις, κινήσεις, επεισόδια χαμηλής έντασης και στιγμές αυξημένης έντασης δημιουργούν την αίσθηση ενός χώρου που βρίσκεται διαρκώς στο χείλος της σύγκρουσης. Κι όμως, παρά την επαναληψιμότητά τους, αυτές οι κρίσεις σπάνια οδηγούνται σε ανεξέλεγκτη κλιμάκωση.

Η εξήγηση δεν βρίσκεται σε κάποια τυχαία συγκυρία ούτε σε «καλή τύχη». Βρίσκεται στη φύση των ίδιων των κρίσεων. Οι περισσότερες κρίσεις στο Αιγαίο δεν σχεδιάζονται για να καταλήξουν σε πόλεμο, αλλά για να λειτουργήσουν ως εργαλεία πίεσης, δοκιμής αντιδράσεων και αναδιαμόρφωσης ισορροπιών.

Σε αυτό το πλαίσιο, η έννοια της κλιμάκωσης έχει όρια. Κάθε πλευρά γνωρίζει ότι η υπέρβασή τους συνεπάγεται κόστος που δύσκολα μπορεί να ελεγχθεί. Η ύπαρξη αυτής της κοινής αντίληψης λειτουργεί ως άτυπος μηχανισμός αυτοσυγκράτησης. Δεν πρόκειται για συμφωνία, αλλά για αμοιβαία κατανόηση των συνεπειών.

Η Ελλάδα, από την πλευρά της, έχει αναπτύξει διαχρονικά έναν τρόπο διαχείρισης κρίσεων που βασίζεται στη συνδυαστική χρήση στρατιωτικής ετοιμότητας και πολιτικής ψυχραιμίας. Η παρουσία ισχύος είναι υπαρκτή και μετρήσιμη, αλλά δεν συνοδεύεται από ρητορική που θα περιόριζε τα περιθώρια αποκλιμάκωσης. Αυτός ο συνδυασμός δημιουργεί σταθερά σήματα χωρίς να προκαλεί αχρείαστη ένταση.

Παράλληλα, η ύπαρξη τρίτων παραγόντων λειτουργεί ως σταθεροποιητικός μηχανισμός. Το διεθνές περιβάλλον δεν είναι ουδέτερο απέναντι σε μια πιθανή σύγκρουση στο Αιγαίο. Οι επιπτώσεις μιας κλιμάκωσης θα υπερέβαιναν κατά πολύ τα διμερή όρια, επηρεάζοντας ευρύτερες ισορροπίες. Αυτή η πραγματικότητα ενισχύει την τάση προς αποκλιμάκωση.

Ένας ακόμη παράγοντας είναι η εμπειρία. Οι κρίσεις του παρελθόντος έχουν δημιουργήσει ένα άτυπο «αρχείο μνήμης», τόσο σε επίπεδο πολιτικής ηγεσίας όσο και σε επίπεδο μηχανισμών διαχείρισης. Αυτή η εμπειρία επιτρέπει ταχύτερη αναγνώριση κινδύνων και πιο αποτελεσματικό έλεγχο των εξελίξεων. Οι κρίσεις δεν αντιμετωπίζονται ως πρωτόγνωρα γεγονότα, αλλά ως επαναλαμβανόμενα μοτίβα.

Σημαντικό ρόλο παίζει και η διάκριση μεταξύ πρόθεσης και δυνατοτήτων. Η ύπαρξη δυνατοτήτων δεν συνεπάγεται αυτομάτως πρόθεση χρήσης τους. Και από τις δύο πλευρές υπάρχει επίγνωση ότι η στρατιωτική ισχύς λειτουργεί κυρίως ως μέσο πίεσης

και όχι ως εργαλείο άμεσης επίλυσης διαφορών. Αυτή η επίγνωση περιορίζει την τάση για βεβιασμένες κινήσεις.

Οι κρίσεις στο Αιγαίο, επομένως, λειτουργούν συχνά ως μηχανισμοί διατήρησης μιας ασταθούς, αλλά ελεγχόμενης ισορροπίας. Δεν είναι επιθυμητές, αλλά ούτε και ανεξέλεγκτες. Η διαχείρισή τους απαιτεί συνεχή προσαρμογή, προσοχή στις λεπτομέρειες και κατανόηση των ορίων.

Αυτό δεν σημαίνει ότι ο κίνδυνος είναι ανύπαρκτος. Κάθε κρίση ενέχει τον κίνδυνο λάθους, παρερμηνείας ή ατυχήματος. Όμως η ύπαρξη δομημένων αντιλήψεων και εμπειρίας μειώνει την πιθανότητα τοπικά επεισόδια να μετατραπούν σε γενικευμένη σύγκρουση.

Η κατανόηση του γιατί οι κρίσεις δεν κλιμακώνονται είναι εξίσου σημαντική με την κατανόηση του πώς εκδηλώνονται. Διότι αποκαλύπτει ότι η σταθερότητα στο Αιγαίο δεν είναι αποτέλεσμα αδυναμίας ή αδράνειας, αλλά προϊόν ισορροπημένης στρατηγικής διαχείρισης μέσα σε ένα περιβάλλον μόνιμης έντασης.

Κεφάλαιο 5

Ο ρόλος των Ηνωμένων Πολιτειών, της Γαλλίας και του Ισραήλ

Η ελληνική στρατηγική δεν διαμορφώνεται σε κενό. Παρότι η γεωγραφία και οι διμερείς σχέσεις καθορίζουν το άμεσο περιβάλλον ασφάλειας, ο ρόλος των μεγάλων και περιφερειακών δρώντων επηρεάζει καθοριστικά τα όρια και τις δυνατότητες κινήσεων. Στην περίπτωση της Ελλάδας, τρεις χώρες έχουν ιδιαίτερη σημασία: οι Ηνωμένες Πολιτείες, η Γαλλία και το Ισραήλ.

Οι Ηνωμένες Πολιτείες λειτουργούν πρωτίστως ως παράγοντας σταθεροποίησης του συστήματος. Ο ρόλος τους δεν είναι να επιλύσουν διμερείς διαφορές, αλλά να αποτρέψουν εξελίξεις που θα μπορούσαν να διαταράξουν ευρύτερες ισορροπίες. Για την Ελλάδα, η αμερικανική παρουσία δεν αποτελεί εγγύηση υπεράσπισης, αλλά πλαίσιο μέσα στο οποίο οι κρίσεις παραμένουν ελεγχόμενες.

Η αμερικανική προσέγγιση χαρακτηρίζεται από πραγματισμό. Δεν βασίζεται σε συναισθηματικούς δεσμούς, αλλά σε εκτίμηση κόστους και οφέλους. Αυτό σημαίνει ότι η Ελλάδα δεν μπορεί να στηρίζεται σε αυτόματες αντιδράσεις, αλλά μπορεί να υπολογίζει στη σταθερή επιδίωξη αποφυγής κλιμάκωσης. Η ύπαρξη αυτού του πλαισίου περιορίζει τα περιθώρια ανεξέλεγκτων ενεργειών.

Η Γαλλία, από την άλλη πλευρά, έχει διαφορετικό ρόλο. Δεν λειτουργεί απλώς ως σταθεροποιητής, αλλά ως στρατηγικός εταίρος με συγκεκριμένα συμφέροντα στην Ανατολική Μεσόγειο. Η παρουσία της συνδέεται με την επιδίωξη ενίσχυσης της ευρωπαϊκής στρατηγικής αυτονομίας και με τη διατήρηση επιρροής σε μια περιοχή αυξημένης γεωπολιτικής σημασίας.

Για την Ελλάδα, η γαλλική στάση έχει ιδιαίτερη σημασία διότι προσθέτει ένα επίπεδο αποτροπής που δεν βασίζεται μόνο σε ισορροπίες, αλλά και σε πολιτικά μηνύματα. Η ύπαρξη ενός ευρωπαϊκού δρώντα με σαφή παρουσία στην περιοχή αυξάνει το κόστος κλιμάκωσης και ενισχύει την αίσθηση ότι οι εξελίξεις δεν περιορίζονται σε διμερές επίπεδο.

Το Ισραήλ αποτελεί μια διαφορετική κατηγορία εταίρου. Δεν είναι παγκόσμια δύναμη, αλλά περιφερειακός δρών με υψηλή στρατηγική επίγνωση και έντονη εμπειρία διαχείρισης απειλών. Η συνεργασία με την Ελλάδα δεν βασίζεται σε ιδεολογική ταύτιση, αλλά σε σύγκλιση συμφερόντων και αντίληψης κινδύνων.

Η σημασία του Ισραήλ για την ελληνική στρατηγική έγκειται κυρίως στη μεταφορά εμπειρίας και στη διαμόρφωση ενός περιβάλλοντος συνεργασίας που ενισχύει τη

σταθερότητα. Η ύπαρξη ενός ακόμη παράγοντα με αυξημένη ευαισθησία σε ζητήματα ασφάλειας προσθέτει βάθος στο περιφερειακό πλέγμα αποτροπής.

Κοινό στοιχείο και των τριών αυτών σχέσεων είναι ότι καμία δεν λειτουργεί ως απόλυτη εγγύηση. Δεν υποκαθιστούν την εθνική στρατηγική ούτε αναιρούν την ανάγκη αυτοτελούς αποτροπής. Αντίθετα, λειτουργούν συμπληρωματικά, ενισχύοντας την αξιοπιστία και περιορίζοντας τα περιθώρια αιφνιδιασμού.

Η παρουσία ισχυρών και αξιόπιστων εταίρων αυξάνει το κόστος της κλιμάκωσης, όχι επειδή υπόσχεται αυτόματη παρέμβαση, αλλά επειδή διευρύνει τις συνέπειες μιας σύγκρουσης. Αυτό το γεγονός αποτελεί βασικό στοιχείο της σύγχρονης αποτροπής, ιδιαίτερα σε περιοχές όπου οι ισορροπίες είναι εύθραυστες.

Το κεφάλαιο αυτό δεν υποστηρίζει ότι οι συμμαχίες αποτελούν πανάκεια. Υπογραμμίζει, όμως, ότι σε ένα περιβάλλον μόνιμης κρίσης, η Ελλάδα δεν είναι μόνη. Η ισχύς των σχέσεων αυτών δεν έγκειται στις δηλώσεις, αλλά στη σταθερότητα που προσδίδουν στο συνολικό στρατηγικό πλαίσιο μέσα στο οποίο λαμβάνονται οι κρίσιμες αποφάσεις.

Κεφάλαιο 6

Τα σενάρια που φοβάται περισσότερο η Άγκυρα

Στον δημόσιο διάλογο κυριαρχεί συχνά η εικόνα μιας Τουρκίας που δεν φοβάται τίποτα και κινείται χωρίς περιορισμούς. Η πραγματικότητα είναι πιο σύνθετη. Όπως κάθε κράτος με φιλοδοξίες και αυξημένη έκθεση σε κινδύνους, έτσι και η Τουρκία διαμορφώνει τη στρατηγική της με βάση όχι μόνο όσα επιδιώκει, αλλά και όσα επιθυμεί να αποφύγει.

Ο πρώτος και βασικότερος φόβος αφορά την απώλεια ελέγχου μιας κρίσης. Οι ελεγχόμενες εντάσεις αποτελούν εργαλείο, αλλά η μετατροπή τους σε ανεξέλεγκτη σύγκρουση συνεπάγεται κόστος που δύσκολα μπορεί να προβλεφθεί. Η Τουρκία γνωρίζει ότι μια γενικευμένη κρίση με την Ελλάδα δεν θα περιοριζόταν γεωγραφικά ούτε χρονικά, και ότι οι επιπτώσεις της θα ξεπερνούσαν κατά πολύ το αρχικό διακύβευμα.

Ένα δεύτερο σενάριο που προκαλεί ανησυχία είναι η ταυτόχρονη πίεση σε περισσότερα από ένα μέτωπα. Η στρατηγική ευελιξία μειώνεται δραστικά όταν οι δυνατότητες διασπώνται. Η ανάγκη διαχείρισης πολλαπλών εστιών έντασης περιορίζει τα περιθώρια κινήσεων και αυξάνει τον κίνδυνο λαθών. Η Τουρκία επιδιώκει να αποφεύγει καταστάσεις όπου οι επιλογές της γίνονται λιγότερες και πιο δεσμευτικές.

Σημαντικός παράγοντας είναι και η διεθνής εικόνα. Η επιδίωξη ρόλου περιφερειακής δύναμης προϋποθέτει ένα ελάχιστο επίπεδο αξιοπιστίας. Μια σύγκρουση που θα εκλαμβάνόταν ως απρόκλητη ή δυσανάλογη θα μπορούσε να οδηγήσει σε απομόνωση ή σε περιορισμό των διπλωματικών περιθωρίων. Αυτός ο κίνδυνος λειτουργεί ως παράγοντας αυτοσυγκράτησης, ιδιαίτερα σε περιόδους αυξημένης διεθνούς προσοχής.

Ένα ακόμη σενάριο που προκαλεί επιφυλακτικότητα είναι η αμφισβήτηση της στρατιωτικής αξιοπιστίας. Η αποτροπή δεν βασίζεται μόνο στις δυνατότητες, αλλά και στην αντίληψη αυτών των δυνατοτήτων. Μια αποτυχημένη ή αμφίρροπη αναμέτρηση θα μπορούσε να πλήξει το αφήγημα ισχύος που η Τουρκία επιδιώκει να προβάλλει. Η διατήρηση της εικόνας αποτελεσματικότητας είναι κρίσιμη για τη συνολική στρατηγική της.

Ιδιαίτερη σημασία έχει και ο εσωτερικός παράγοντας. Η σταθερότητα στο εσωτερικό αποτελεί προϋπόθεση για τη διατήρηση εξωτερικών φιλοδοξιών. Παρατεταμένες ή δαπανηρές κρίσεις ενδέχεται να επηρεάσουν την κοινωνική συνοχή και την πολιτική ισορροπία. Αυτό δεν σημαίνει ότι η εξωτερική πολιτική καθορίζεται αποκλειστικά από εσωτερικές ανάγκες, αλλά ότι τα όρια ανοχής δεν είναι απεριόριστα.

Για την Ελλάδα, η κατανόηση αυτών των φόβων έχει ιδιαίτερη σημασία. Δεν πρόκειται για αδυναμίες που μπορούν ή πρέπει να «εκμεταλλευτούν», αλλά για παράγοντες που διαμορφώνουν τη συμπεριφορά της άλλης πλευράς. Η αποτροπή λειτουργεί ακριβώς πάνω σε αυτή τη γνώση: στο να καθιστά σαφές ότι ορισμένα σενάρια θα έχουν κόστος δυσανάλογο προς οποιοδήποτε όφελος.

Η ύπαρξη αυτών των ορίων δεν σημαίνει ότι οι εντάσεις θα εκλείψουν. Αντίθετα, καθιστά πιο πιθανή τη συνέχισή τους σε ελεγχόμενο επίπεδο. Οι κρίσεις χαμηλής έντασης επιτρέπουν τη διατήρηση πίεσης χωρίς να ενεργοποιούν τα σενάρια που προκαλούν πραγματικό φόβο.

Το κεφάλαιο αυτό δείχνει ότι η στρατηγική συμπεριφορά δεν καθορίζεται μόνο από φιλοδοξίες, αλλά και από ανησυχίες. Και ακριβώς σε αυτή την ισορροπία ανάμεσα στο τι επιδιώκεται και στο τι αποφεύγεται βρίσκεται το κλειδί της αποτροπής. Η κατανόηση των φόβων της άλλης πλευράς δεν οδηγεί σε εφησυχασμό, αλλά σε πιο νηφάλια και αποτελεσματική διαχείριση της μόνιμης κρίσης.

Κεφάλαιο 7

Πώς μια χώρα είναι έτοιμη χωρίς πολεμική υστερία

Η έννοια της ετοιμότητας συχνά παρερμηνεύεται. Στη δημόσια συζήτηση ταυτίζεται είτε με διαρκή στρατιωτική ένταση είτε με ρητορική που καλλιεργεί αίσθημα επερχόμενης σύγκρουσης. Στην πραγματικότητα, όμως, μια χώρα είναι πραγματικά έτοιμη όταν μπορεί να αποτρέπει, να διαχειρίζεται και να αποκλιμακώνει, χωρίς να εγκλωβίζεται σε λογικές φόβου ή επίδειξης.

Η ετοιμότητα δεν μετριέται από τον όγκο των δηλώσεων ούτε από την ένταση των αντιδράσεων. Μετριέται από τη συνοχή των αποφάσεων, τη σαφήνεια των ορίων και τη συνέπεια στη συμπεριφορά. Μια χώρα που αντιδρά πάντα με τον ίδιο τρόπο σε παρόμοιες προκλήσεις καθιστά προβλέψιμα τα όριά της και, κατ' επέκταση, πιο αποτελεσματική την αποτροπή της.

Στο ελληνικό πλαίσιο, η ετοιμότητα απαιτεί ισορροπία. Από τη μία πλευρά, δεν μπορεί να υπάρξει αδράνεια ή εφησυχασμός. Από την άλλη, η υπερβολική δραματοποίηση υπονομεύει την ίδια τη σταθερότητα που επιδιώκεται. Η συνεχής καλλιέργεια κλίματος επείγοντος μειώνει την ανθεκτικότητα της κοινωνίας και περιορίζει τα περιθώρια στρατηγικών επιλογών.

Η κοινωνική διάσταση της ετοιμότητας είναι συχνά υποτιμημένη. Μια κοινωνία που ζει μόνιμα υπό καθεστώς φόβου δεν είναι πιο ασφαλής. Είναι πιο ευάλωτη σε πίεση, σε παραπληροφόρηση και σε βεβιασμένες αποφάσεις. Αντίθετα, μια κοινωνία που κατανοεί το περιβάλλον της και εμπιστεύεται τους μηχανισμούς διαχείρισης κρίσεων λειτουργεί ως παράγοντας σταθερότητας.

Η ετοιμότητα συνδέεται επίσης με τη θεσμική ωριμότητα. Η ύπαρξη σαφών διαδικασιών, καθορισμένων ρόλων και συντονισμένων μηχανισμών μειώνει την ανάγκη για αυτοσχεδιασμούς. Όταν οι κρίσεις αντιμετωπίζονται μέσα από θεσμικά φίλτρα, η πιθανότητα κλιμάκωσης περιορίζεται.

Σε αυτό το πλαίσιο, η αποτροπή και η ψυχραιμία δεν είναι αντιφατικές έννοιες. Αντιθέτως, αλληλοσυμπληρώνονται. Η αποτροπή χωρίς ψυχραιμία οδηγεί σε αδιέξοδα. Η ψυχραιμία χωρίς αποτροπή οδηγεί σε παρερμηνείες. Η ισορροπία ανάμεσα στα δύο είναι το πραγματικό ζητούμενο.

Η Ελλάδα, λόγω της γεωγραφίας και της ιστορίας της, δεν μπορεί να αποφύγει τις εντάσεις. Μπορεί, όμως, να επιλέξει πώς θα τις διαχειριστεί. Η πραγματική ετοιμότητα δεν φαίνεται στις στιγμές ηρεμίας, αλλά στον τρόπο με τον οποίο μια χώρα περνά από την ένταση στην αποκλιμάκωση χωρίς απώλεια ελέγχου.

Το κεφάλαιο αυτό καταδεικνύει ότι η ισχύς δεν εκφράζεται μόνο με μέσα, αλλά και με στάση. Και ότι μια χώρα μπορεί να είναι απολύτως έτοιμη χωρίς να ζει σε μόνιμη υστερία. Αυτή η ωριμότητα αποτελεί ίσως το πιο κρίσιμο στοιχείο αποτροπής σε ένα περιβάλλον μόνιμης κρίσης.

Συμπεράσματα

Η Ελλάδα δεν βρίσκεται σε πόλεμο. Βρίσκεται, όμως, σε μια διαρκή κατάσταση στρατηγικής έντασης. Αυτή η συνθήκη δεν είναι προσωρινή ούτε συγκυριακή. Είναι αποτέλεσμα γεωγραφίας, ιστορίας και ισορροπιών ισχύος που δύσκολα αλλάζουν. Η κατανόηση αυτής της πραγματικότητας αποτελεί προϋπόθεση για κάθε σοβαρή συζήτηση περί ασφάλειας.

Το βιβλίο αυτό δεν υποστήριξε ότι ο πόλεμος είναι αναπόφευκτος. Αντιθέτως, ανέδειξε τους λόγους για τους οποίους, παρά τις επαναλαμβανόμενες κρίσεις, η σύγκρουση αποφεύγεται. Η αποτροπή, η εμπειρία διαχείρισης κρίσεων και η ύπαρξη ευρύτερων πλαισίων σταθερότητας λειτουργούν ως αναχώματα στην κλιμάκωση.

Η κατανόηση της τουρκικής στρατηγικής, χωρίς δαιμονοποίηση αλλά και χωρίς αυταπάτες, επιτρέπει πιο ρεαλιστικές ελληνικές επιλογές. Η αναγνώριση των ορίων, των φόβων και των επιδιώξεων της άλλης πλευράς δεν οδηγεί σε υποχώρηση, αλλά σε πιο αποτελεσματική αποτροπή.

Οι συμμαχίες και οι στρατηγικές σχέσεις δεν υποκαθιστούν την εθνική στρατηγική. Τη συμπληρώνουν. Η Ελλάδα δεν μπορεί να βασίζεται σε αυτόματες εγγυήσεις, αλλά μπορεί να αξιοποιεί την παρουσία ισχυρών εταίρων ως παράγοντα σταθερότητας και αύξησης του κόστους κλιμάκωσης.

Το σημαντικότερο συμπέρασμα, ωστόσο, αφορά τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβανόμαστε την ασφάλεια. Η ασφάλεια δεν είναι κατάσταση απουσίας κινδύνων. Είναι ικανότητα διαχείρισής τους. Και αυτή η ικανότητα δεν χτίζεται με φόβο, αλλά με γνώση, θεσμική ωριμότητα και στρατηγική ψυχραιμία.

Αν η Ελλάδα καταφέρει να διατηρήσει αυτή την ισορροπία, τότε η μόνιμη κρίση δεν θα μετατραπεί σε μόνιμη απειλή. Θα παραμείνει μια διαχειρίσιμη συνθήκη μέσα στην οποία η χώρα θα συνεχίσει να υπάρχει, να προσαρμόζεται και να αποτρέπει χωρίς να σύρεται σε συγκρούσεις που δεν επιλέγει.

Και αυτή ακριβώς είναι η ουσία της αποτροπής: όχι η προετοιμασία για τον πόλεμο, αλλά η ικανότητα να τον αποφεύγεις.

Πηγές & Πλαίσιο Ανάλυσης

Το παρόν βιβλίο βασίζεται σε συνδυασμό ανοικτών πηγών, δημόσιων δεδομένων και αναλυτικών πλαισίων που χρησιμοποιούνται ευρέως στη μελέτη θεμάτων ασφάλειας, αποτροπής και διεθνών σχέσεων. Η ανάλυση δεν στηρίζεται σε διαβαθμισμένες πληροφορίες ούτε σε μη επαληθεύσιμες πηγές.

Οι κύριες κατηγορίες πηγών περιλαμβάνουν:

- Επίσημες ανακοινώσεις και δημόσια έγγραφα κρατικών θεσμών και διεθνών οργανισμών
- Δημόσιες τοποθετήσεις πολιτικών και διπλωματικών παραγόντων
- Αναλύσεις διεθνών και ευρωπαϊκών think tanks
- Εξειδικευμένα άρθρα και μελέτες στον τομέα της στρατηγικής, της αποτροπής και της ασφάλειας
- Ακαδημαϊκή βιβλιογραφία σχετική με τη διαχείριση κρίσεων και τις ισορροπίες ισχύος

Το πλαίσιο ανάλυσης που ακολουθείται είναι ρεαλιστικό και πολυεπίπεδο. Δεν βασίζεται σε ιδεολογικές προσεγγίσεις ούτε σε προκαθορισμένα συμπεράσματα. Κεντρικός άξονας είναι η έννοια της αποτροπής ως δυναμικής σχέσης αντίληψης και κόστους, καθώς και η κατανόηση των κρίσεων ως εργαλείων στρατηγικής συμπεριφοράς.

Η επιλογή αυτή αποσκοπεί στην παροχή μιας καθαρής, νηφάλιας και κατανοητής εικόνας του περιβάλλοντος ασφάλειας μέσα στο οποίο λειτουργεί η Ελλάδα, χωρίς υπεραπλουστεύσεις ή δραματοποίηση.

Disclaimer

Το παρόν βιβλίο έχει αποκλειστικά αναλυτικό και ενημερωτικό χαρακτήρα. Δεν αποτελεί προτροπή, καθοδήγηση ή σύσταση για οποιαδήποτε μορφή πολιτικής, στρατιωτικής ή άλλης ενέργειας.

Οι απόψεις που διατυπώνονται εκφράζουν την αναλυτική προσέγγιση του συγγραφέα και βασίζονται σε δημόσια διαθέσιμες πληροφορίες και προσωπική εκτίμηση των δεδομένων. Δεν αντιπροσωπεύουν θέσεις κρατικών φορέων, οργανισμών ή τρίτων προσώπων.

Το περιεχόμενο δεν προορίζεται για χρήση ως επιχειρησιακό, στρατιωτικό ή νομικό εγχειρίδιο. Ο συγγραφέας δεν φέρει ευθύνη για οποιαδήποτε χρήση ή ερμηνεία του περιεχομένου πέραν του ενημερωτικού του σκοπού.

Το βιβλίο αποσκοπεί στη συμβολή στον δημόσιο διάλογο με γνώμονα τη γνώση, τη νηφαλιότητα και την κατανόηση σύνθετων ζητημάτων ασφάλειας και διεθνών σχέσεων.

Σχετικά με τον συγγραφέα

Ο Γεώργιος Παπασημάκης είναι Έλληνας αναλυτής άμυνας και γεωπολιτικής με ερευνητικό ενδιαφέρον στη στρατηγική ασφάλειας, την αποτροπή, τις υβριδικές απειλές και τη γεωπολιτική της Ανατολικής Μεσογείου. Το έργο του εστιάζει στη μελέτη κρίσεων χαμηλής έντασης, στις ισορροπίες ισχύος και στη στρατηγική συμπεριφορά κρατών.

Αναλύσεις και δημοσιεύσεις του έχουν χρησιμοποιηθεί ως πηγές σε διεθνείς ψηφιακές εγκυκλοπαίδειες και μέσα ανάλυσης, ενώ η ερευνητική του δραστηριότητα συνδυάζει δημόσια τεκμηρίωση, ανάλυση ανοικτών πηγών και συστηματική μελέτη θεμάτων διεθνούς ασφάλειας.

Το παρόν βιβλίο εντάσσεται σε αυτή τη συνεχή ερευνητική προσπάθεια κατανόησης ενός σύνθετου και διαρκώς μεταβαλλόμενου περιβάλλοντος στρατηγικής έντασης.